

Interventie

Benzies & Batchies +

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdgezondheidszorg, preventie en gezondheidsbevordering

Datum: 11 april 2019

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: de Lijster, Janssens, de Ridder (7 maart 2019).
Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Benzies & Batchies +'. Utrecht:
Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting	3
Doelgroep.....	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing.....	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel	7
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering.....	12
3. Onderbouwing	17
4. Onderzoek	23
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	23
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten	26
5. Samenvatting Werkzame elementen	28
6. Aangehaalde literatuur	29
7. Praktijkvoorbeeld	33

Samenvatting

Benzies & Batchies + (B&B) is een interventie die ontwikkeld is om seksueel grensoverschrijdend gedrag onder leerlingen van 12-16 jaar van het vmbo en praktijkonderwijs te voorkomen.

B&B bestaat uit verschillende onderdelen die elkaar aanvullen: een lesbrief voor de docent (A), een educatieve theatervoorstelling gevolgd door een discussie met afsluitende opdracht (B), en de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties (C). De theatervoorstelling wordt op school uitgevoerd door rolmodellen.

Onderwerpen die in de voorstelling aan bod komen zijn: muziekvideo's, filmpjes, internetgebruik, groepsdruk en weerbaarheid met betrekking tot het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag. De klas wordt in groepjes verdeeld. Na elke scène discussiëren de leerlingen binnen hun groepje. Dit doen zij onder leiding van rolmodellen, aan de hand van stellingen en filmpjes. Ter afsluiting van dit gedeelte volgt een creatieve opdracht waarbij de groepjes een slogan presenteren aan de rest van de klas. Vervolgens nemen de leerlingen deel aan de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties (3 lessen).

Doelgroep

Benzies & Batchies + is gericht op leerlingen in de eerste, tweede en derde klas (leeftijd 12-16 jaar) in het praktijkonderwijs en vmbo (uiteindelijke doelgroep). Intermediaire doelgroepen zijn de docenten en de rolmodellen (stagiaires).

Doel

Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij adolescenten en het bevorderen van hun seksuele weerbaarheid door: een grotere negatieve waardering van grensoverschrijdend gedrag en seksualiserende boodschappen, minder genderstereotype uitgangspunten, effectiever signaleren grenzen en wensen, afname in ervaren groepsdruk en een groter gevoel van eigen effectiviteit en eigenwaarde.

Aanpak

De interventie bestaat uit verschillende onderdelen die elkaar aanvullen: een lesbrief voor de docent ter introductie en afronding van het programma, een educatieve theatervoorstelling gevolgd door een discussie met afsluitende opdracht (Benzies & Batchies), en de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties (S&R). Alleen door het programma als geheel in te zetten kan een optimaal resultaat bereikt worden.

Materiaal

Voor de uitvoering van de interventie zijn verschillende materialen nodig. Daarbij maken we een onderscheid tussen materialen voor de praktische uitvoering in de klas en materialen die nodig zijn voor de werving, voorbereiding en evaluatie van het programma. Dus van werkbladen, lesbrieven, decors tot evaluatieformulieren en handboeken.

Onderbouwing

De interventie maakt gebruik van de methoden peer-education/modelling en vaardigheidstraining en volgt principes van het Prototype Willingness Model en de Theory of Planned Behavior.

Om de gedragsdeterminanten te kunnen beïnvloeden worden verschillende methoden en strategieën gebruikt:

Kennis

Theatervoorstelling/groepsdiscussie: actieve verwerking informatie.

Weerbaarheidstraining S&R: kennisoverdracht met behulp van filmpjes (passieve kennisoverdracht).

Attitude

Theatervoorstelling/groepsdiscussie: verwerven nieuwe argumenten, actieve kennisverwerking, peer-education.

Weerbaarheidstraining S&R: met filmpjes, werkbladen en discussies oefenen met zelf-evaluatie, overredende communicatie.

Subjectieve norm

Groepsdiscussie/weerbaarheidslessen: bewustwording en vormen eigen norm door de theatervoorlichting, discussies en modelling.

Prototypes

Weerbaarheidstraining S&R: stellingen/discussie over plegers en slachtoffers en over hoe een ideale jongen of meisje er uit zou kunnen zien. De leerlingen worden zich bewust van verschillen en leren zichzelf minder te vergelijken met leeftijdgenoten die seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen.

Eigen effectiviteit en vaardigheden

Theatervoorstelling/discussie: actieve verwerking informatie, modelling vaardigheden.

Weerbaarheidstraining S&R: oefenen vaardigheden.

Zelfbeeld

Weerbaarheidstraining S&R: oefenen met situaties, complimenten geven/krijgen, inzicht in eigen talenten door zelf-evaluatie, modelling en begeleid oefenen.

Onderzoek

TNO en Movisie hebben onderzoek gedaan (2013) naar de effecten van de interventie op (de intentie tot) seksueel grensoverschrijdend gedrag en determinanten van dit gedrag. Er werd bij 398 leerlingen in het vmbo (kader/tl) en praktijkonderwijs een vragenlijst over de waardering van het programma afgenomen en bij 13 docenten een vragenlijst over de implementatie van het programma. Daarnaast werden gegevens verzameld uit groepsinterviews en observatie van het programma. Het onderzoek laat zien dat de interventie een positieve invloed heeft op de opvattingen over seksueel grensoverschrijdend gedrag. De houding, normen en het vertrouwen in eigen kunnen van leerlingen met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag is verbeterd. Bijlagen: Factsheet en publicatie in Journal for Youth and Adolescence.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

Leerlingen (jongens/meisjes) in de eerste, tweede en derde klas in het vmbo en praktijkonderwijs (leeftijd 12-16 jaar).

Benzies & Batchies + is geschikt voor jongeren van 12 - 16 jaar, en wordt in de praktijk veelal ingezet voor 14/15 jarigen. Jongeren worden dan actiever in seksueel gedrag en seksuele weerbaarheid kan dan een belangrijk vraagstuk zijn. Adolescenten ontwikkelen juist in de periode tussen 14 en 18 jaar vaardigheden om voor zichzelf op te komen en de druk van hun leeftijdsgenoten te weerstaan en het tegenovergestelde te doen (Steinberg & Monahan, 2007). Het aanbieden van het lesprogramma in deze levensfase biedt bij uitstek aangrijpingspunten voor preventie.

Intermediaire doelgroep

- De docenten (en mentoren, afdelingsleiders);
- Rolmodellen (studenten Hogeschool van Amsterdam; afdeling Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD), en Culturele Maatschappelijke Vorming (CMV).

Selectie van doelgroepen

Uiteindelijke doelgroep

Scholieren nemen deel in klassikaal verband; de hele klas doet mee. Er zijn geen selectiecriteria. Dat er significante verschillen bestaan tussen jongens en meisjes als het gaat om stereotypering, houding en gedrag ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag is een expliciet thema van de interventie. Er wordt daarom bewust voor gekozen jongens en meisjes samen te laten deelnemen. De interventie is cultuur- en gender sensitief maar niet specifiek. De interventie is geschikt voor de bestaande culturele en demografische diversiteit in de klassen van het vmbo en praktijkonderwijs, en heeft geen speciale faciliteiten (zoals vertaalde instructies of tolken) om migrantengroepen in het bijzonder te kunnen bedienen.

Door de flexibiliteit van het programma kan snel worden ingespeeld op eventuele ervaren onveiligheid bij leerlingen. De discussiegroepjes kunnen bijvoorbeeld op basis van voorafgaand advies of verzoek van de mentor selectiever worden samengesteld (bv. alleen meisjes of jongens). Vooral nog is dit zelden nodig geweest. Het plenaire gedeelte wordt wel altijd uitgevoerd voor alle leerlingen tegelijk.

Het programma is mogelijk minder geschikt voor jongeren die ervaring hebben met extreme vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGOG), zoals seksueel misbruik, incest, verkrachting. Voorafgaand aan de uitvoering is er contact met de scholen om te bespreken of er speciale aanpassingen nodig zijn. Er kan bijvoorbeeld extra aandacht worden besteed aan een onderwerp dat op dat moment speelt in de klas (eventueel met extra begeleiding vertrouwenspersoon). Bij signalering van problemen tijdens het programma wordt een leerling (altijd in overleg) doorverwezen.

Intermediaire doelgroepen

De school geeft aan welke docenten betrokken dienen te worden in de voorbereiding en afronding van het programma in de klas.

De rolmodellen worden geworven op de jaarlijkse stagemarkt van de Hogeschool van

Amsterdam. Studenten (MWD/CMV) melden zich aan bij de Kikid-stand en horen daarna of zij voor een eerste gesprek mogen langskomen. Kikid werft op deze manier alle rolmodellen voor de vier verschillende theatervoorlichtingsprojecten die zij uitvoert op scholen.

Betrokkenheid doelgroep

De ontwikkeling van de interventie is voor een belangrijk deel gebaseerd op gesprekken met jongeren van 12-16 jaar op verschillende vmbo-scholen en in een jongerencentrum. Stichting Kikid heeft het eerste jaar een pilot gedraaid in 15 klassen (ongeveer 500 leerlingen). Na afloop van de interventie op school zijn vragenlijsten afgenomen bij de leerlingen en docenten. Naar aanleiding van deze informatie zijn waar nodig de scènes, stellingen en oefeningen aangepast. Het taalgebruik en onderwerpen werden bijvoorbeeld aangepast zodat de scènes en stellingen zo realistisch en actueel mogelijk waren. Net zo lang tot er een stevig project stond.

Ontwikkeling script educatieve theatervoorstelling:

De theatervoorstelling *Benzies & Batchies* heeft een basisscript. Dit is tot stand gekomen met input uit de pilot (zie boven), van deelnemende leerlingen en docenten. Ieder jaar wordt het script vernieuwd en geactualiseerd op basis van de feedback van deelnemers in het afgelopen jaar (evaluatieformulieren), de ervaringen van de (10) rolmodellen, de maatschappelijke trends en recente wetenschappelijke bevindingen.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het verminderen van seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren van 14/15 jaar in het vmbo en praktijkonderwijs door het bevorderen van hun seksuele weerbaarheid. Dit wordt bewerkstelligd door onder andere hun attitude ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag te beïnvloeden.

De interventie richt zich op de preventie van zowel plegerschap als slachtofferschap onder meisjes en jongens.

Nadruk ligt op het bevorderen van seksueel gedrag dat voldoet aan de volgende 4 criteria voor gezonde seksuele relaties:

- wederzijdse toestemming,
- vrijwilligheid,
- gelijkwaardigheid,
- zelfrespect.

Doel is de interventie jaarlijks minimaal 40 maal uit te voeren. Bij 60 leerlingen per keer komt dit neer op 2400 leerlingen (en minimaal 40 docenten/mentoren). Aan alle onderdelen, behalve de weerbaarheidstraining S&R, kunnen maximaal 60 leerlingen deelnemen. Aan de weerbaarheidstraining S&R kunnen maximaal 30 leerlingen deelnemen. Voor 60 leerlingen adviseren wij scholen dus: 1 x B&B, 2 x weerbaarheidstraining S&R.

Subdoelen

Leerlingen:

De drie onderdelen van de interventie (A-Lesbrief voor docenten/B-Voorstelling+discussie/C-Weerbaarheidstraining) richten zich op onderstaande doelen. Behalve subdoelen 4 en 6, deze kunnen alleen worden bereikt door inzet van het gehele programma.

Subdoel 1:

De attitude van leerlingen t.a.v. van seksueel grensoverschrijdend gedrag is ten negatieve veranderd, doordat:

- De leerlingen zich bewuster zijn van hun eigen grenzen op seksueel gebied;
- De leerlingen zich bewuster zijn van de negatieve gevolgen van het overschrijden van hun (seksuele) grens en die van de ander.

Subdoel 2:

De leerlingen hebben een grotere negatieve attitude ten aanzien van seksualiserende boodschappen in de media, doordat:

- De leerlingen zich bewuster zijn van seksueel grensoverschrijdende uitingen via sociale media;
- De leerlingen bewuster zijn van de mogelijke negatieve gevolgen van seksueel grensoverschrijdende uitingen in de (sociale) media.

Subdoel 3:

De leerlingen hanteren minder gender-stereotype (subjectieve) normen ten aanzien van seksualiteit:

- Jongens vinden een neerbuigende/objectificerende houding naar meisjes niet acceptabel;
- Leerlingen vinden vaker dat een meer open houding t.a.v. genderdiversiteit en mannelijk- en vrouwelijkheid de norm moet zijn.

Subdoel 4:

De leerlingen ervaren een grotere eigen effectiviteit in het aangeven van hun wensen en grenzen in (fysiek) contact met een ander:

- De leerlingen zijn beter in staat om signalen bij zichzelf en de ander te herkennen die er op duiden dat een grens in (fysiek) contact (bijna) wordt overschreden;
- De leerlingen hebben een groter vermogen om effectief te reageren.

Subdoel 5:

De leerlingen laten zich in hun handelen minder beïnvloeden door prototypische sociale normen van anderen.

Subdoel 6:

De ervaren weerbaarheid van de leerlingen is vergroot door een groter gevoel van eigenwaarde en toegenomen eigen effectiviteit ten aanzien van het omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag:

- De leerlingen hebben vertrouwen in hun vaardigheden om directe sociale druk te weerstaan;
- De leerlingen hebben een positiever zelfbeeld.

Intermediaire doelgroepen:

De docent:

- Acht zichzelf -door voldoende kennis en handvatten- goed in staat om het thema voor te bereiden en af te ronden in de klas;
- Voelt zich beter in staat zijn leerlingen te begeleiden ten aanzien van het thema.

Het rolmodel (stagedoelen):

- Kan samenwerken met collega's, mede stagiaires en vrijwilligers.
- Heeft aan het eind van de stageperiode meer inzicht in zijn/haar potentieel en ambities.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Het schoollesprogramma bestaat uit 3 elkaar aanvullende onderdelen: (A) de lesbrieft, (B) een educatieve theatervoorstelling met discussie en afsluitende opdracht en (C) de weerbaarheidstraining.

- A Aan de hand van de lesbrieft biedt de docent aan zijn/haar klas een inleiding en nabespreking van het programma.
- B De theatervoorstelling 'Benzies & Batchies', met scènes over SGOG en seksualiserende (sociale) media wordt door rolmodellen opgevoerd. De klas wordt in groepjes verdeeld. De leerlingen discussiëren aan de hand van stellingen en filmpjes onder leiding van de rolmodellen over SGOG, seksuele weerbaarheid, wensen en grenzen.
- C De weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties bestaat uit 3 lessen met fysieke en creatieve opdrachten en groeps gesprekken. De lessen worden gegeven door gediplomeerde weerbaarheidstrainers.

Opzet van de interventie Benzies & Batchies + Activiteit

	<i>Uitvoerende</i>	<i>Duur</i>
A Introductieles	Docent	1 lesuur van 45 minuten
B Theatervoorstelling + groepsdiscussie	Rolmodellen	30 minuten + 60 minuten
C Weerbaarheidsles 1	2 weerbaarheidstrainers	2 uur (120 minuten)
C Weerbaarheidsles 2	2 weerbaarheidstrainers	2 lesuren (90 minuten)
C Weerbaarheidsles 3	2 weerbaarheidstrainers	1 lesuur (45 minuten)
A Les ter afronding	Docent	1 lesuur 45 minuten

Scholen kunnen er voor kiezen om alleen de lesbrieft voor docenten en theatervoorstelling met discussie óf alleen de weerbaarheidstraining S&R af te nemen. Echter, de combinatie van de onderdelen zorgt voor verdieping en per onderdeel wordt aan elkaar complimenterende leerdoelen gewerkt (bewustwording<>vaardigheden). Het voorstelling/discussiegedeelte richt zich op bewustwording/houding t.a.v. SGOG. De training helpt leerlingen vaardigheden te verwerven om hun gedrag te veranderen. Het behoeft dan ook sterke aanbeveling het programma als geheel in te zetten.

Inhoud van de interventie

De interventie wordt uitgevoerd op scholen waar Kikid (met deze en andere vergelijkbare interventies op andere thema's) al jaren komt en op nieuwe scholen die ook de seksuele weerbaarheid van hun leerlingen willen vergroten. Deze laatste vinden Kikid zelf op doorverwijzing van onze (Gezonde School-) partners, of bijvoorbeeld via Google, de Gezonde School databank, Loket Gezond Leven of scholenverbanden. Ook worden er nieuwe scholen geworven doordat wij hen direct benaderen (sales).

De interventie bestaat uit de volgende onderdelen:

A Lesbrieft van het programma

De docent ontvangt een lesbrieft als leidraad om de leerlingen voor te bereiden op het project Benzies & Batchies+ en om het project weer af te ronden. Een goede voorbereiding en voortgezette aandacht voor het thema in de klas komt de

duurzaamheid van de effecten van de interventie ten goede. Het is belangrijk dat het uitgevoerde programma niet op zichzelf staat, om een bestendige invloed op de attitude en het gedrag van leerlingen te hebben.

De lesbrieff bevat:

- a. Introductie van het aankomende programma; wat gaat er (ongeveer) gebeuren;
- b. Opdrachten ter inleiding en voorbereiding op het onderwerp seksualiteit en (seksuele) weerbaarheid. Bijvoorbeeld associatie-oefeningen; Wat verstaan jullie onder seksualiteit? Hoe ziet je eerste date eruit?
- c. Suggesties voor het afronden van het thema in de les.

B 'Benzies & Batchies' educatieve theatervoorstelling en groepsdiscussie

Onderwerpen die in de theatervoorstelling aan bod komen zijn: houding van de leerlingen ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag, attitude van de leerlingen ten aanzien van seksualiserende beelden in de media, gender-stereotype opvattingen van de leerlingen ten aanzien van seksualiteit, groepsdruk en weerbaarheid. Het basisscript voor de theatervoorstelling wordt ieder jaar vernieuwd en geactualiseerd.

Er worden verschillende scènes gespeeld die uit het leven van de jongeren zijn gegrepen. Zo wordt er bijvoorbeeld door twee rolmodellen een scène gespeeld waarin heel duidelijk wordt hoe een jongen en meisje elkaars intenties en reacties verkeerd kunnen interpreteren, als ze niet helder hun wensen en grenzen aangeven. Dat het meisje het op enig moment uitgilt omdat ze wil dat hij stopt, wordt door de jongen opgevat als een gillette van opwinding en dus aanmoediging. Het meisje denkt dat ze suf is als ze haar grens aangeeft en dat haar vriendje haar dan niet meer leuk vindt. Later blijkt dat haar vriendje dat helemaal niet vindt en haar om veel meer dingen leuk vindt. De jongen gaat er waarschijnlijk vanuit dat het meisje de grens zal aangeven. Het meisje gaat er mogelijk van uit dat jongens maar een ding willen van een meisje; seks. Een voorbeeld van misverstanden die kunnen ontstaan door stereotyperingen.

Na elke scène wordt er in kleine groepen onder leiding van een rolmodel gediscussieerd aan de hand van stellingen. Elke groep gaat ter afsluiting aan de slag met het creatief omzetten (poster, korte presentatie) van hun (nieuwe) ideeën over het thema. Elk groepje presenteert dit aan de hele klas.

C Weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties

De weerbaarheidslessen zijn er (evenals de theatervoorstelling en discussie) op gericht de leerlingen bewust te maken van hun attitude ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag. Daarbij worden vaardigheden aangeleerd om op een betere manier uiting te geven aan hun wensen en negatieve waardering van (prototypisch) seksueel grensoverschrijdend gedrag. Op deze wijze kunnen leerlingen een groter gevoel van eigen effectiviteit ontwikkelen en ervaren wat er verandert als zij een positiever zelfbeeld hanteren.

Les 1: basis seksualiteit & relaties

In de eerste les maken de leerlingen kennis met de trainers. Er wordt expliciet aandacht besteed aan het creëren van een veilige sfeer door middel van het maken van afspraken. De les is gericht op attitude en eigen effectiviteit ten aanzien van het omgaan met wensen en grenzen in (fysiek) contact met een ander, het bewust worden van de eigen grenzen en deze grenzen leren benoemen en aangeven.

Les 2: groepsdruk, onzekerheid en social media

De tweede les is gericht op het er bewust van worden dat alle jongeren in een bepaalde mate onzeker zijn en welke rol groepsdruk daarbij speelt. De les gaat in op negatieve groepsdruk en prototypisch gedreven seksueel (grensoverschrijdend) gedrag. Daarnaast leren de leerlingen ook over de werking van groepsdruk en social media en hoe zij hiermee kunnen omgaan.

Les 3: grenzen en wensen (+ eventuele extra thema's)

De derde les is gericht op bewustwording van de relatie tussen weerbaarheid, zelfvertrouwen/eigenwaarde en het (h)erkennen van grenzen. Hier wordt onder meer aan gewerkt aan de hand van filmpjes en een grenzenspel (Grens Graphics, zie materialen).

De basistraining inclusief thema's A, B en D (zie bijlagen *Training Seksualiteit en Relaties 2018* en *Training Seksualiteit en Relaties -Thema's 2018*) wordt standaard ingezet op scholen (= de effectieve basis zoals voorheen). De school kan daarbovenop kiezen voor extra verdieping op bepaalde thema's (b.v. Homoseksualiteit, Mattie van de klas). Zij kan zelf bepalen of zij deze direct wil koppelen aan les 3 of op een ander moment wil inzetten in de klas.

Tijdens de weerbaarheidstraining wordt de leerlingenbegeleider of schoolmaatschappelijk werker voorgesteld. Indien zich problemen voordoen (bijvoorbeeld als een leerling door (onverwerkte) emoties niet/moeilijker deel kan nemen aan de training), kan worden doorverwezen naar deze hulpverlener.

2. Uitvoering

Materialen

Er worden diverse materialen gebruikt; zowel voor scholen waar het programma wordt uitgevoerd als voor professionals en rolmodellen van Stichting Kikid.

Voor op de scholen:

- Wervingsmaterialen, zoals brochures, folders, flyers, posters;
- Introductiebrief voor docenten;
- Lesbrieven voor docenten (voor/na) ;
- Werkblad ten behoeve van de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties voor leerlingen;
- Kikid pennen (mogen leerlingen houden);
- Postervellen creatieve opdrachten;
- Evaluatieformulieren leerlingen en docenten (nu digitaal).

Voor professionals:

- Script ten behoeve van de theatervoorstelling 'Benzies & Batchies';
- Handleiding weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties (zie bijlagen);
- Logboek training voor weerbaarheidstrainers;
- Handboek voor het overdraagbaar maken van de interventie (zie bijlagen).

Voor rolmodellen (opleiding):

- Hand-outs training;
- Flip-over, markers;
- Powerpoint-presentatie;
- Laptop, beamer.

Voor praktische uitvoering programma:

- Decormateriaal; twee kamerschermen;
- Vijf bakjes voor op tafels;
- Drie zakken spekjes / snoepjes;
- Hand-out met stellingen;
- Werkblad horende bij de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties voor leerlingen;
- Flyers met doorverwijsadressen voor de leerlingen;
- Pennen van Stichting Kikid.

Stichting Kikid heeft een website waarop al haar onderwijsprojecten staan: www.kikid.nl.

Locatie en type organisatie

De interventie wordt toegepast in de tweede en derde klas van het vmbo en praktijkonderwijs. De interventie wordt in het hele land uitgevoerd door Stichting Kikid (of de organisatie die de interventie aankoopt). Er wordt vraaggericht gewerkt met de scholen. Voor de training wordt o.a. gebruik gemaakt van filmmateriaal van Rutgers WPF en gastlessen van onze partner Sexmatters. Kikid verzorgt de trainingen van de weerbaarheidstrainers. Kikid werkt volgens de landelijk aanbevolen Gezonde School methode en zodoende samen met andere regionale specialistische organisaties (GGD-en, verslavingszorg, gemeentelijk welzijnswerk). Op die manier worden scholen in staat gesteld structureel en effectief aan een thema te werken. Door op alle pijlers in te zetten

(signalering, educatie, omgeving en beleid) wordt het bewustzijn van jongeren daadwerkelijk vergroot (herhaling, (h)erkenning thema) en een positieve gedragsverandering bij hen mogelijk (zie bijgaand artikel Haarlems Dagblad). Vaak vindt ook overleg met gemeenten plaats over de inbedding van het programma in hun beleid ten aanzien van jeugd en onderwijs. De interventie kan ook worden ingepland op meerdere dagen in de week, zodat bijvoorbeeld alle leerlingen van een bepaald jaar (klas) binnen een week deelnemen. Zo nodig worden er extra rolmodellen opgeleid om te voldoen aan de specifieke vraag.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

1. Rolmodellen 'Benzies & Batchies'

Studenten hbo Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) worden bij Kikid door professionals (Sexmatters, GGD en ervaren trainers Kikid) opgeleid tot rolmodel (deze heten bij Kikid de jongerenexperts). De rolmodellen zijn iets ouder dan de leerlingen (17-22 jaar). Leerlingen kijken naar hen op en ervaren tegelijkertijd een lage drempel om vragen te stellen of iets te delen.

Competenties/selectiecriteria:

- Affiniteit met de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het bevorderen van weerbaarheid;
- Interesse voor jongeren- en straatculturen en media die veel door jongeren worden gebruikt;
- In staat zijn jongeren te enthousiasmeren/motiveren;
- In staat durf te tonen/stevig in de schoenen staan;
- Overtuigingskracht;
- Kan leiding geven aan een groep of individu;
- Kan doelgericht programmeren
- Vermogen naar zichzelf te kijken en feedback te ontvangen;
- Kan samenwerken met collega's, mede stagiaires en vrijwilligers.
- Opleidingsniveau hbo;
- Leeftijd tussen 17 en 22 jaar.

2. Weerbaarheidstrainers Seksualiteit & Relaties

De aangetrokken -reeds ervaren- trainers doorlopen bij Kikid de opleiding tot trainer Seksualiteit & Relaties. Na afronding van het traject krijgt de trainer een certificaat waarna hij/zij de training zelfstandig mag uitvoeren.

Selectiecriteria weerbaarheidstrainers:

- Hbo opleidings- en ervaringsniveau;
- Kennis van de leefwereld van jongeren;
- Vermogen jongeren te enthousiasmeren/motiveren;
- Affiniteit met de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het bevorderen van weerbaarheid (versterken van zelfvertrouwen en eigenwaarde);
- Interesse in jongeren- en straatculturen en media die veel door jongeren worden gebruikt.

Kwaliteitsbewaking

De interventie wordt alleen uitgevoerd door Kikid (of een organisatie die deze aankoopt).

Er is een handboek waarin de methode staat beschreven. Om de kwaliteit bij uitvoering door derden te waarborgen zijn er een aantal uitvoeringseisen, zoals de opleiding door Kikid en een goede voorbereiding met de docent/mentor (zie kwaliteit & borging in het

handboek).

De weerbaarheidstraining mag alleen uitgevoerd worden door door Kikid opgeleide trainers.

Theatervoorstelling 'Benzies & Batchies'

Alle geselecteerde hbo stagiaires krijgen van Stichting Kikid een opleiding tot rolmodel. De theatervoorstelling wordt geregisseerd door een zeer ervaren regisseuse. Er zijn tijdens het jaar 4 ingeplande evaluatiemomenten (bij 2 daarvan is de docent aanwezig) met de uitvoerders. Daarnaast wordt er na elke uitvoering kort geëvalueerd door de uitvoerders.

Weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties

Potentiële weerbaarheidstrainers worden o.a. op basis van hun ervaring met de doelgroep geselecteerd om deel te nemen aan het driedaagse train-de-trainerstraject. Na afronding van dit traject ontvangt de weerbaarheidstrainer een certificaat.

Elke weerbaarheidstrainer ondertekent een contract. Hierin staat dat de trainer de weerbaarheidstraining alleen (al dan niet ingekocht) voor Stichting Kikid en volgens het handboek mag uitvoeren. Op meerdere geplande momenten in het jaar vinden evaluaties plaats met de weerbaarheidstrainers: Een senior trainer /opleider van Kikid observeert de trainers twee keer per jaar en voert naar aanleiding daarvan evaluatiegesprekken met hen. Daarnaast hebben de trainers jaarlijks (meestal tegen einde schooljaar) een evaluatiegesprek over de training met die opleider en daarnaast de directeur van Kikid.

Nadat de interventie is uitgevoerd wordt door de docent geëvalueerd met de leerlingen en een evaluatieformulier ingevuld. Hierin wordt onder meer aangegeven in hoeverre het programma aansluit op de belevingswereld van de leerlingen. Deze formulieren worden meegenomen bij de actualisering van de interventie (zie paragraaf 4.1 voor voorbeelden). Na afloop van het totale programma ontvangt de docent een evaluatie/adviesverslag. Dat verslag dient ook ter waarborging van de kwaliteit en actualisering van het lesprogramma.

Randvoorwaarden

Contextueel:

- School staat positief tegenover de interventie;
- Professionals zijn opgeleid op minimaal hbo-niveau (weerbaarheidstrainers hebben daarbij de Kikid-training afgerond);
- Docent voert de lesbrieff uit (belangrijk i.v.m. continuïteit en nazorg);
- Aandacht voor de sociale norm: bijvoorbeeld veiligheid creëren door bepaalde leerlingen (bv meisjes/jongeren van allochtone afkomst) samen te laten discussiëren;
- Leerlingen voelen zich veilig door (b.v.): docenten doen niet mee aan groepsdiscussies, duidelijke gespreksregels, open houding van het rolmodel (en grijpt waar nodig tijdig in);
- Rolmodellen-team weerspiegelt de demografische samenstelling (b.v. culturele achtergrond) van de leerlingenpopulatie zoveel mogelijk;
- Kikid verzorgt een rapportage met o.a. aanbevelingen voor verdere begeleiding van de klas. Het is belangrijk dat de docent/mentor op basis daarvan kan te investeren in nazorg. Bijvoorbeeld door het aanbieden/aantrekken van aanvullende ondersteuning aan specifieke leerlingen of de klas als geheel.

Organisatorisch:

- Twee weerbaarheidstrainers voor de klas (minimaal één heeft minimaal twee jaar ervaring).
- Projectleider heeft vooraf contact met de zorgcoördinator/docent over zaken die relevant zijn voor de uitvoering (nare ervaringen leerling etc.);
- Rol van de docent tijdens de interventie is helder: deze houdt op de achtergrond zicht op de orde en grijpt waar nodig in;
- Uitvoering in het 2e of 3e lesuur, en niet direct na lunchpauze;
- Maximaal 60 leerlingen per voorstelling, 30 per weerbaarheidstraining (2 trainers);
- Beschikbaarheid van een theaterzaal of bijvoorbeeld gymzaal (afgescheiden van andere ruimtes, dus geen aula). Stoelen staan in groepjes. De introductie/afroondingslessen worden in een klaslokaal gegeven.

Implementatie

Er is een gedetailleerd handboek met stappen voor implementatie. De projectleider is verantwoordelijk voor de planning en het contact met scholen.

Vorbereiding

Aan het eind van ieder schooljaar wordt een planning voor het jaar daarop gemaakt. Scholen ontvangen na aanmelding een informatiepakket. Vervolgens worden op school alle randvoorwaarden voor de uitvoering besproken (incl. tijden, ruimtes en materialen). Twee weken voor de start ontvangt de docent een lesbrief.

De contactpersoon op school is de zorgcoördinator. Die weet waar het project nodig is. Ook informeert hij/zij de projectleider over het type leerling en of er met bepaalde leerlingen extra rekening gehouden moet worden. De projectleider wijst leerlingen altijd vooraf op de rol van de zorgcoördinator binnen de school.

Kikid werkt zo veel mogelijk samen met organisaties in de betreffende regio (GGD/verslavingszorg/welzijnswerk). Zij kennen de school vaak al en een school wordt zo gestimuleerd om volgens de brede en structurele aanpak (de Gezonde School methodiek) aan het thema seksualiteit te werken. De projectleider zal bij het signaleren van ernstige (dreigende) problematiek (na overleg) doorverwijzen naar extra ondersteuning.

Afronding

Aan het eind wordt foldermateriaal uitgedeeld met relevante websites. Kikid informeert de school met een evaluatieverslag. Die evaluatie wordt meegenomen in de voorbereiding voor het volgende schooljaar.

Promotie en publiciteit

Kikid heeft een actief sales- en communicatie/persbeleid. Kikid maakt gebruik van persberichten, folders, nieuwsbrieven/films, heeft een website en is actief op social media.

Kosten

De voorstelling Benzies & Batchies wordt uitgevoerd door stagiaires (HvA). Er zijn kosten voor de projectleider, materiaal, vervoer, publiciteit en de organisatie. Voor de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties worden betaalde weerbaarheidstrainers ingezet (o.a. psychologen en maatschappelijk werkers). Er staan 2 weerbaarheidstrainers

op een groep. De weerbaarheidstraining vindt plaats op meerdere dagen, waardoor de kosten voor de projectleider, materiaal, vervoer en de organisatie hoger zijn.

Een school betaalt in 2018:

- Theatervoorstelling 'Benzies & Batchies' (A/B)
(= lesbrief + voorstelling/discussie) € 995,- per klas
- Weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties (C) € 1.350,- per klas
- Totaal: € 2.345,- per klas

Scholen kunnen voor de bekostiging van het programma gebruik maken van vouchers en de CKV-cultuurkaart. Daarbij investeert Kikid voortdurend in subsidie-, donatie- en sponsorrelaties om scholen nog extra tegemoet te komen in de kosten. Dit zorgt er mede voor dat scholen die het programma willen inzetten hier in de meeste gevallen toe in staat zijn. Het komt wel voor dat zij per schooljaar andere keuzes maken qua thema en daaruit volgende invulling van hun curriculum (bijvoorbeeld om het schooljaar thema seksualiteit en relaties).

Directe tijdbesteding docenten (totaal maximaal 3 uur):

- 2 x een lesuur (voor en na).
- Contact projectleider en docent: 10-30 min om voor te bespreken.
- 10 min. invullen opdrachtbevestiging.
- Max.15 min. invullen eindevaluatie. Max. 15 min. Lezen eindverslag/rapportage training en daar eventuele acties aan verbinden.

Docenten geven aan dat dit een haalbare tijdsinvestering is voor hen.

3. Onderbouwing

Probleem

Internationaal onderzoek toont aan dat 42% van de jongens en 44% van de meisjes van 14-15 jaar de laatste 3 maanden slachtoffer werd van ongewenste verbale/fysieke seksuele aandacht of pesterijen op school (Chiodo et al., 2009). Vooral meisjes (Bonino et al., 2006, Kuyper et al., 2011) en jongeren met een lage weerbaarheid, die zich niet bewust zijn van hun eigen en andermans grenzen en wensen of geen weerstand kunnen bieden aan sociale druk, lopen risico op SGOG (Janssens, Felten en Frans, 2010). Uit het rapport 'Seks onder je 25e' (De Graaf et al., 2017) blijkt dat 44% van de meisjes minstens één ongewilde seksuele handeling heeft meegemaakt, en 17% van de jongens. Van de meisjes is 38% wel eens ongewild aangeraakt en 11% van de jongens. Bij een deel van de jongeren die seks tegen de wil heeft gehad deed de ander niks (21%). Een op de zes jongeren geeft aan dat de ander wel iets deed; opdringen, ompraten, aandringen, manipuleren, chanteren of de ander deed het gewoon.

Laagopgeleide jongeren (maximaal vmbo-niveau) zijn kwetsbaarder om zowel seksueel grensoverschrijdend gedrag te vertonen als te ondervinden (De Graaf et al., 2005; De Graaf et al., 2012). De Inspectie van Onderwijs (2009) constateerde dat 53% van de vmbo-scholen aangeeft bij leerlingen problemen te signaleren met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag. In het praktijkonderwijs lag dit percentage op 78%. Die jongens lijken extra kwetsbaar. Zij blijken ook vaker te maken te krijgen met geslachtsgemeenschap tegen de wil (als slachtoffer) dan jongens op het vmbo, respectievelijk 14% en 2%. Bij jongeren met een Islamitische achtergrond wordt thuis weinig gecommuniceerd over seksualiteit en relaties. Deze jongens en meisjes hebben minder kennis van voortplanting, anticonceptie en soa dan andere jongeren (De Graaf et al. 2012).

Jongeren die slachtoffer waren van SGOG vertonen een significant verhoogd risico op zelfbeschadiging, suïcidale gedachten, eetproblemen, middelenmisbruik en zich onveilig voelen op school. Seksueel getinte pesterijen op 14-15 jarige leeftijd dragen significant bij aan emotionele problemen, middelenmisbruik en gewelddadig gedrag (Chiodo et al., 2009, Bendixen et al., 2018). Kinderen waarvan de seksuele grenzen veel overschreden zijn, zijn extra kwetsbaar voor misbruik (Frans, 2007 in: Frans & Franck, 2010, De Haas, Van Berlo, Bakker, Vanwesenbeeck, 2012; Lalor & McElvaney, 2010). Daarbij komen de gevolgen voor de samenleving; schooluitval, verminderde arbeidsproductiviteit, verminderde maatschappelijke participatie, kosten voor de gezondheidszorg (medische zorg, abortushulpverlening, soa/hiv-zorg en - behandeling, traumabehandeling), kosten voor politie/justitie en kosten voor veiligheid (Loket Gezond Leven, 2018).

Oorzaken

Jongeren denken vaak in stereotypen; echte mannen zijn stoer, homo's zijn geen echte mannen en vrouwen moeten er aantrekkelijk uitzien. Jongeren die afwijken van dit beeld of andere opvattingen hebben krijgen te maken met afkeuring van leeftijdsgenoten (Naezar 2005; Buijs et al., 2008; Dewaele 2009; Felten et al., 2009; Felten et al., 2010). Veel 'jongerenculturen' lijken strikte gedragsregels te hanteren. Binnen deze 'collectieve schaamteculturen' is weinig ruimte voor individualiteit (Van der Meer 1995; Pinto 1999). Veel jongeren zeggen 'zichzelf' te willen zijn. In werkelijkheid onderwerpt een groot gedeelte van hen zich aan de regels van de groep, al dan niet gedicteerd door invloeden

van buiten, zoals school, ouders en media (Felten et al., 2010). Door de gangbare opvatting onder jongeren dat jongens geen seksuele grenzen hebben, en dat alleen meisjes die hebben, lijken jongens zich nauwelijks bewust van hun eigen grenzen. Ze verwachten dat meisjes hen wel zullen begrenzen. In lijn met de opvatting dat jongens 'altijd seks willen' heerst ook de opvatting dat de verantwoordelijkheid om grenzen aan te geven exclusief bij meisjes ligt (ibid).

Gender stereotype attitudes, zoals een neerbuigende houding bij jongens ten opzichte van meisjes, blijken een rol te spelen bij SGOG (Felten, Janssens & Brants, 2009). Attitude blijkt bij meisjes een significante voorspeller te zijn van gedragsintentie met betrekking tot 'nee' zeggen tegen SGOG, maar niet bij jongens (Yu Li et al., 2010). De attitude van zowel meisjes als jongens wordt sterk bepaald door de (voor)beelden die zij via hun media tot zich nemen. Het vermoeden bestaat dat zowel voor jongens als meisjes attitudes ten aanzien van mediagebruik een rol spelen bij SGOG (De Graaf et al., 2008; De Graaf, Van Egten, De Hoog & Van Berlo, 2009). Cross-sectioneel onderzoek toont aan dat er een relatie bestaat tussen het kijken naar porno en SGOG (Strasburger et al., 2010; Brown, L'Engle et al., 2006).

De attitude, subjectieve norm, eigen effectiviteit en de mate waarin jongeren prototyping toepassen bepalen de bereidheid en intentie van jongeren ten aanzien van SGOG. Subjectieve norm en eigen effectiviteit blijken significante voorspellers van 'nee' zeggen (willingness) tegen SGOG bij zowel meisjes als jongens (Yu Li et al., 2010). Risicogedrag bij jonge adolescenten wordt meer voorspeld door willingness, en bij oudere adolescenten meer door intentie. Onderzoekers zagen bovendien een verschuiving van willingness naar intentie (beredeneerd gedrag) naarmate de jongere meer in aanraking kwam met risicogedrag (Pomery et al., 2009). Lage eigenwaarde is mogelijk een risicofactor om slachtoffer te worden van SGOG (Van Schaik, 2005; Goodson et al., 2006, Janssens et al., 2009).

Bepaalde risicofactoren, zoals middelengebruik, eerdere ervaringen met SGOG en het gezinsklimaat (Kuyper et al., 2011; Van Schaik, 2005; Herrman, 2009; Wekerle & Wolfe, 1999), worden in het universele preventieprogramma Benzies & Batchies buiten beschouwing gelaten.

Aan te pakken factoren

De interventie Benzies & Batchies+ is gebaseerd op het Prototype Willingness Model (Gibbons et al., 2004) en de -voor wat betreft de determinanten intentie, attitude en subjectieve norm, daarmee overlappende- Theory of Planned Behavior (Ajzen, 1991). Het Prototype Willingness Model (PWM) gaat uit van twee typen informatieverwerking die betrokken zijn bij het vertonen van riskant gedrag door adolescenten: het beredeneerde gedeelte via 'behavioral intention' en het sociale gedeelte via 'behavioral willingness' (zie *figuur 1*). Met name het reactieve/sociaalgeoriënteerde gedeelte is van grote invloed op het gezondheidsgedrag van jongeren (Gibbons, Houlihan & Gerrard, 2009). Intentie en willingness tot seksueel grensoverschrijdend gedrag fungeren als voorspeller van het seksueel grensoverschrijdende gedrag zelf (Van Empelen & Kok, 2006).

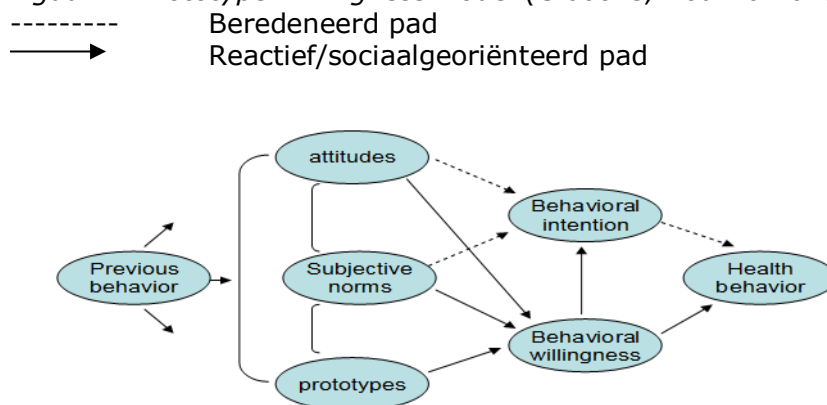
In het PWM zijn attitude en subjectieve norm en prototypes voorspellers van intentie en willingness. Iemands houding of attitude ten opzichte van seksueel grensoverschrijdend gedrag en wanneer een jongere denkt dat belangrijke personen in zijn/haar omgeving het gedrag goedkeuren of afkeuren (subjectieve norm), kunnen van invloed zijn op de wil/wens van de jongere om het gedrag wel of niet uit te gaan voeren.

Attitude en subjectieve norm blijken significante voorspellers van gedragsintentie met betrekking tot 'nee' zeggen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag bij meisjes (Yu Li, Frieze & Tang, 2010). Met betrekking tot willingness is nog geen literatuur beschikbaar op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

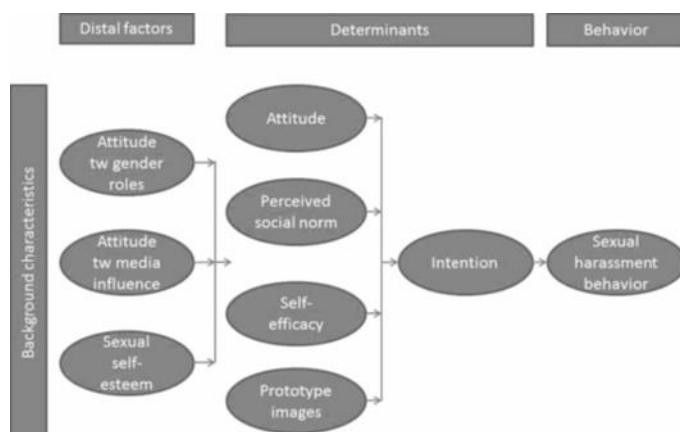
Een ander belangrijk onderdeel van het PWM (Gibbons et al., 2004) heeft betrekking op het beeld of het prototype dat de jongere associeert met het risicovolle gedrag. Zo kan de evaluatie van het beeld dat iemand heeft van een typische pleger of slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag van invloed zijn op diens eigen gedrag. Wanneer de jongere een typische pleger van seksueel grensoverschrijdend gedrag positief waardeert, verhoogt dit de kans dat de jongere zelf seksueel grensoverschrijdend gedrag gaat vertonen. Ook de opvattingen over hoe een typisch slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag zich gedraagt of handelt, kan het gedrag van de jongere beïnvloeden.

De interventie richt zich op het veranderen van de bepalende factoren (daarbij passende subdoelen tussen haakjes): intentie en willingness (3,4,5,6), attitude (1,2,3,4), subjectieve norm (1,2,3,5) en prototyping (1,2,3,5). Daarnaast wordt er gewerkt aan het vergroten van kennis (1-6), eigen effectiviteit (1-6), vaardigheden (3,4,5,6), zelfbeeld en weerbaarheid (1-6). (Zie *figuur 2*).

Figuur 1. Prototype Willingness Model (Gibbons, Houlihan & Gerrard, 2009)

Figuur 2: Theoretisch model Benzie's & Batchies+ (Lijster, de G.P.A. et al (2016) in Journal of Youth and Adolescence.)

Verantwoording

De factoren die Benzies & Batchies+ gericht beïnvloedt zijn: kennis, attitude (ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag, seksualiserende boodschappen en gender-stereotypen), subjectieve norm, prototypering, eigen effectiviteit & vaardigheden en zelfbeeld. De interventie beoogt hiermee een verandering van attitude en gedrag ten aanzien van seksueel grensoverschrijdende situaties. Deze verandering ziet er in het kort als volgt uit: door inzet van de interventie krijgen jongeren vaker een negatieve houding ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zij hanteren minder stereotype uitgangspunten en weten -door de aangeleerde vaardigheden- beter om te gaan met (groeps)druk. Dit lukt hen ook beter doordat zij meer handelen vanuit eigen (constructieve) normen, welke gedragen worden door een positiever zelfbeeld en een grotere mate van weerbaarheid.

Toelichting (zie ook matrix C in Bijlage 1):

Benzies & Batchies werkt bij de theatervoorstelling en daarbij aansluitende groepsdiscussies met jongeren. Deze jongeren fungeren als rolmodel. Wanneer de leerlingen de uitkomst van het gedrag dat het rolmodel vertoont positief evalueren, kan dit er toe leiden dat de jongeren een negatievere houding krijgen ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ook kan modelling door andere jongeren er voor zorgen dat leerlingen zich kritischer gaan opstellen ten opzichte van het negatieve gedrag van anderen (Van Lier, 2007). Uit verschillende onderzoeken blijkt dat een door jongeren zelf uitgevoerde interventie significant meer effect had op het terugdringen van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag tussen leeftijdsgenoten dan door volwassenen uitgevoerde programma's (Connolly et al., 2015, Naezer, M. et al., 2017). In de theatervoorstelling wordt expliciet op beeldvorming rond seksualiteit en gewenst en ongewenst seksueel gedrag ingegaan. Jongeren worden prototypen voorgehouden van stoere mannen en kwetsbare vrouwen die al dan niet het gewenste seksuele gedrag vertonen. Door gebruik van de groep met jongens en meisjes kan gericht worden gewerkt aan bewustwording ten aanzien van prototypering. Jongeren kunnen hierdoor hun houding en handelen binnen een veilige context gaan veranderen. Ten negatieve ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag en ten positieve als het gaat om het respecteren en aangeven van grenzen. Methoden en strategieën als modelling, peer-education en theater zijn geschikt voor het veranderen van attitude, sociale norm en prototypering bij leerlingen (Hecht, Corman & Miller-Rassulo, 1993; Stephenson, Strange, Allen, Copas, Johnson et al., 2008; Mellanby, Newcombe, Rees & Tripp, 2001; Van de Boogaard & Janssens, 2004). Entertainment educatie (theater, acteren) is een geschikte methode om de sociale norm te beïnvloeden (Bouman, M.P.A., 2002, Bartholomew, 2011)

De weerbaarheidstraining heeft, behalve beïnvloeding van attitude, sociale norm en prototypering, het verbeteren van de eigen effectiviteit en vergroting van de eigenwaarde van leerlingen tot doel. Zelfbeeld en eigen effectiviteit zijn bepalend voor de weerbaarheid van een jongere met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag. Uit de literatuur blijkt dat eigen effectiviteit, of waargenomen gedragscontrole, een belangrijke beïnvloedbare factor voor gedrag is (Ajzen, 1991; Bandura, 1986). Eigen effectiviteit is het vertrouwen in de eigen vaardigheden om bepaald gedrag in de omgang met anderen te vertonen. Verondersteld wordt dat eigen effectiviteit als proximale determinant van 'geen seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen' of 'zich weerbaar opstellen tegen dergelijk gedrag' wordt bepaald door de distale determinant 'positief zelfbeeld' van een individu. Eigen effectiviteit en een positief zelfbeeld worden in de weerbaarheidstraining Seksualiteit & Relaties gezien als een uitdrukking van

weerbaarheid.

Bij een laag gevoel van eigenwaarde en/of een lage eigen effectiviteit van de jongere, is de weerbaarheid met betrekking tot het risicovolle gedrag minder. Dit resulteert in een verhoogd risico op het vertonen of ondergaan van het risicovolle gedrag, in dit geval seksueel grensoverschrijdende gedrag.

Om de gedragsdeterminanten te kunnen beïnvloeden gebruikt Benzies & Batchies+ verschillende methoden en strategieën:

Kennis

De leerlingen krijgen tijdens de theatervoorstelling en groepsdiscussie nieuwe informatie aangeboden. Deze vorm van kennisoverdracht zorgt bij de leerlingen voor een actieve verwerking van de informatie. Tijdens de weerbaarheidslessen wordt kennis overgebracht met behulp van filmpjes (passieve kennisoverdracht).

Attitude

Tijdens de groepsdiscussies (verwerven nieuwe argumenten, actieve kennisverwerking, modelling), discussiëren leerlingen o.a. aan de hand van stellingen over hun eigen attitude ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag, seksueel grensoverschrijdende uitingen via (sociale) media en genderstereotype attitudes. Ook tijdens de weerbaarheidslessen worden leerlingen (door zelf-evaluatie, overredende communicatie, filmpjes, werkbladen en discussies) bewust gemaakt van risicogedrag, hun eigen attitudes en de attitudes van anderen.

Subjectieve norm

Tijdens de groepsdiscussie en de weerbaarheidslessen gaan de leerlingen met elkaar in gesprek. Ze horen hoe hun klasgenoten denken over grenzen en wensen met betrekking tot seksueel gedrag. Daarnaast wordt er in de weerbaarheidstraining geoefend met het aanvoelen, erkennen en herkennen van groepsdruk. De leerlingen leren door de theatervoorlichting, discussies en modelling minder waarde te hechten aan ongewenste sociale normen van leeftijdgenoten en een eigen norm te ontwikkelen.

Prototypes

De evaluatie van het beeld dat iemand heeft van een typische pleger of slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag kan van invloed zijn op diens eigen gedrag. Tijdens de weerbaarheidslessen wordt met behulp van stellingen gediscussieerd over plegers en slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag en over hoe een ideale jongen of meisje er uit ziet. De leerlingen worden zich bewust van verschillen en leren zichzelf minder te vergelijken met leeftijdgenoten die seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen.

Eigen effectiviteit en vaardigheden

De risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag worden door de rolmodellen in de theatervoorstelling uitgebeeld. Door daarbij als rolmodel (vicarious learning) te laten zien wat juist wenselijk gedrag is, kan de eigen effectiviteit van leerlingen ten positieve worden beïnvloed. Tijdens de weerbaarheidslessen oefenen leerlingen vaardigheden om duidelijk hun eigen grens aan te geven, en de grens van de ander te accepteren.

Zelfbeeld

Tijdens de weerbaarheidstraining werken de leerlingen aan het vergroten van hun gevoel van eigenwaarde. Een voorbeeld van een oefening is de 'catwalk': de leerlingen ervaren wat de invloed is van lichaamshouding op het gevoel van zelfverzekerdheid. Aan het

einde van de weerbaarheidstraining geven de leerlingen elkaar complimenten en ervaren zij welk gevoel het krijgen van een compliment geeft. Door het vergroten van het gevoel van eigenwaarde wordt de weerbaarheid van de leerlingen vergroot, waardoor zij beter in staat zijn om seksueel grensoverschrijdend gedrag te weerstaan.

Uit effectiviteitsonderzoek (Lijster et al., 2016) blijkt dat Benzies & Batchies+ de attitude, normen en het vertrouwen in de eigen effectiviteit met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag bij jongeren verbetert. Zie ook hoofdstuk 4.

Uit onderzoek blijkt dat interventies die het gesprek tussen mensen op gang brengen over het positieve (gewenste) gedrag effectiever zijn dan die waarbij er eenzijdig een directe boodschap wordt afgeschoten op de gehele doelgroep (Meijs et al., 2012, Van den Putte, B., 2014). Benzies & Batchies + doet juist dat: het gesprek tussen jongeren op gang brengen zodat zij samen tot een groter bewustzijn en geïnternaliseerde motivatie voor positief gedrag komen. De visie van Kikid is dat je de nadruk in interventies voor jongeren moet leggen op hun al aanwezige kracht, en de keuzes die zij zelf in staat zijn te maken. Bij Benzies & Batchies krijgen jongeren -naast de herkenbare lastige situaties- vooral ook het positieve, gewenste gedrag te zien. Onderzoek wijst ook uit dat een positieve formulering van de boodschap effectiever is dan een negatieve (Moorman & van den Putte, 2008). In plaats van de nadruk te leggen op de risico's van grensoverschrijdend gedrag, zien de deelnemende jongeren scènes waarin de jongeren positieve alternatieven laten zien. Ook de discussies zijn erop gericht jongeren te stimuleren na te denken over alternatief positief gedrag. In de weerbaarheidstraining wordt met allerlei werkvormen vervolgens geoefend met dat positieve gedrag.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

a) Janssens, K, Lijster, de G.P.A. (2013). Procesevaluatie Benzies & Batchies / Ik hou van mij. TNO-Movisie.

b) De procesevaluatie bestond uit de volgende onderdelen:

1. Onderzoek bij scholieren (N=398) in het praktijkonderwijs en vmbo naar de waardering met betrekking tot geloofwaardigheid en aantrekkelijkheid van Benzies & Batchies.

Na afloop is in een vragenlijst aan de scholieren hun oordeel gevraagd over Benzies & Batchies en de inzet van rolmodellen. Daarnaast is door middel van open (niet verholde) observatie na afloop van het theaterverlichtingsstuk, bij zes discussiegroepen onder begeleiding van een rolmodel, door een onderzoeker genoteerd wat de reacties van de leerlingen waren op de voorstelling. Verder zijn korte semi-gestructureerde groepsinterviews gehouden met scholieren over hun beleving van de gebruikte werkvormen (rolmodellen/weerbaarheidsdocenten afwezig).

2. Onderzoek naar bevorderende/belemmerende factoren voor landelijke implementatie.

Onderzocht is welke factoren van invloed zijn op implementatie van Benzies & Batchies met het oog op de landelijke beschikbaarheid. Navraag is gedaan naar de voorwaarden voor succesvolle implementatie, te weten op het gebied van kenmerken van de innovatie, organisatie, gebruiker en omgeving. De vragenlijst is schriftelijk afgenomen bij docenten van de scholen die hebben meegedaan aan het onderzoek (N=13).

c)

1.

Elementen die positief beoordeeld werden:

- Op de theatervoorstelling en de thema's wordt overwegend positief gereageerd (86% 'leuk', 81% 'leerzaam', 71% 'niet saai').
- De theatervoorstelling wordt in het algemeen beoordeeld als herkenbaar en realistisch (89% gaf aan dat de situaties die werden uitgebeeld ook in hun eigen leven zouden kunnen voorkomen). De theatervoorstelling lijkt goed aan te sluiten bij de heersende opvattingen over en verwachtingen onder de leerlingen (jongens en meisjes), en biedt hiermee aanknopingspunten voor discussie.
- De interventie sluit zeer goed aan bij leerlingen met een cultureel diverse achtergrond.
- Werkvorm 'Je bent pas stoer als.../Ik hou van mij omdat...' : is leuk en spannend voor de leerlingen en lijkt interactie tussen leerlingen te bevorderen. Deze werkvorm sluit mogelijk niet bij alle meisjes even goed aan. In een cultuur waarin de zedelijke familie-eer centraal staat kunnen meisjes hier thuis mogelijk problemen mee krijgen.

Elementen die als minder goed beoordeeld werden:

- Sommige leerlingen vinden de acteerprestaties en het taalgebruik wat overdreven. De kleding van de meiden in de theatervoorstelling sluit niet altijd aan;
- Voor klassen met uitsluitend autochtone leerlingen is het van belang om ook 'autochtone' rolmodellen in te zetten.

De weerbaarheidslessen worden in het algemeen leuker gevonden dan andere lessen, en ook leerzaam. De thema's spreken de leerlingen aan. De weerbaarheidsdocenten zijn grappig, jong, opgeleid, en bieden een veilige sfeer.

2. Het lesprogramma wordt door docenten met een rapportcijfer van voldoende tot zeer goed beoordeeld (min 6 – max 9,5; Mean = 8,3; Standaard Deviatie = 0.90).

- Alle docenten: de doelstellingen gericht op het veranderen van de houding ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag, het leren omgaan met wensen en grenzen in (fysiek) contact met een ander en het verminderen van het gevoel van groepsdruk, zijn relevant. Ruim 90%: de doelstellingen met betrekking tot het veranderen van de houding ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het vergroten van de weerbaarheid, door het gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen te vergroten, is bereikt.
- Alle docenten: het lesprogramma sluit aan op de behoeften en belevingswereld van zowel jongens als meisjes. Een enkele docent geeft aan dat het programma niet aansluit bij de behoeften van allochtone leerlingen, en belevingswereld van religieuze leerlingen.
- Alle docenten: het lesprogramma sluit aan bij de normen, waarden, beleid van de school ten aanzien van (de preventie) van seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- 75% docenten: de mogelijkheid van een subsidie speelt mee in het besluit om Benzies & Batchies te laten uitvoeren.

Aanpassingen naar aanleiding van bevindingen:

- Kleding vrouwelijke acteurs sluit nu beter aan op werkelijkheid;
- Waar nodig (bijvoorbeeld praktijkgericht-onderwijs) wordt gebruik gemaakt van meer visuele materialen (kleurkaarten/foto's van scènes);
- Bij samenstelling rolmodellenteam wordt meer rekening gehouden met verhouding autochtoon/allochtoon. Voor een klas met relatief veel leerlingen met een niet-westerse achtergrond wordt zoveel mogelijk een team dat dat weerspiegelt samengesteld. Omdat B&B+ vaak wordt ingezet op scholen in de grote steden wordt hier bij de selectie van rolmodellen ook al rekening mee gehouden;
- Het handboek: de randvoorwaarden worden nu uitgebreid vermeld.

Het aantal uitgevoerde programma's is in de afgelopen 5 jaar elk jaar toegenomen. Benzies & Batchies wordt inmiddels per jaar zo'n 50 keer uitgevoerd. Het programma gecombineerd met de training (gemiddeld 15 keer per jaar) wordt steeds vaker ingezet als onderdeel van projectweken op scholen. Daardoor is het bereik nog groter. Door de manier waarop de training nu wordt aangeboden (modulair en daardoor makkelijker in te plannen voor scholen) is deze nog beter in te passen in het curriculum. Het programma wordt nog steeds hoofdzakelijk ingezet op vmbo en praktijkscholen. Het wordt daarnaast ook af en toe ingezet in klassen van andere onderwijstypen/niveaus (met name havo). In de afgelopen vijf jaar zijn ruim 6000 leerlingen en hun docenten bereikt. In navolging van de uitgevoerde procesevaluatie in 2013 is er geëvalueerd met behulp van digitale vragenlijsten voor docenten (N=23) en evaluatieverslagen van de trainers voor de mentoren. Uit deze evaluaties kwamen de volgende punten naar voren:

- 73,9 % van de scholen vond de besproken onderwerpen relevant voor de doelgroep;
- 69,6 % van de scholen vond dat de voorstelling/discussie goed aansloot op de belevingswereld van de leerlingen;

- De scholen beoordeelden de lesbrief/voorstelling/discussie met een cijfer 7 of hoger (70% gaf een 9, 15% een 10);
- In de klassen waar het totaalpakket wordt ingezet is het klimaat vaak onveilig (b.v. groepjesvorming, buitensluiten, intimiderend gedrag). Door inzet van de training wordt dit op een veilige manier expliciet gemaakt. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de groepsgrootte, 2 trainers op 30 leerlingen is het maximum.
- Onder de doelgroep (vmbo/praktijk) bevinden zich zoals verwacht vaker kwetsbare jongeren. De trainers signaleren regelmatig dat leerlingen extra ondersteuning nodig hebben. Dit is vanzelfsprekend met advies teruggekoppeld aan de mentor.
- Het kwam regelmatig voor dat de ruimte waarin de training plaatsvond niet groot of prettig (b.v. donker) genoeg was. Dit is als gevolg explicieter meegenomen in de voorbereidingen met de mentor.
- De gebruikte filmpjes zijn een aantal keer geactualiseerd omdat bleek dat ze onvoldoende meer aansloten.
- De rol van de docent/mentor wordt de laatste jaren vooraf heel expliciet besproken, zij grijpen alleen zo nodig in om de orde/veiligheid te waarborgen (zie Voorwaarden).

Uit de evaluatieformulieren:

- 'De leerlingen zijn visueel ingesteld en vonden de stukjes heel realistisch overkomen.'
- 'Zeer aansprekend en leuk voor de leerlingen, wat mij betreft zou dit vaker mogen.'
- 'Leuke combinatie van toneel en discussie groepjes samen met de leerlingen. Onderwerpen goed gekozen...Ruimte ook voor de iets stillere leerlingen in de discussiegroepjes....'
- 'Goede voorstelling! Korte toneelstukjes en het nabespreken in groepjes (die bij binnenkomst gemaakt zijn), werkt erg goed voor onze leerlingen. Ik vond het interactief en informatief, goed aansluitend bij de belevingswereld van pubers en prima voorlichting.'
- 'Prima opzet, erg tevreden leerlingen. Soms waren de onderwerpen wel wat gênant voor de kinderen, maar wel goed om het hier met hen op deze leeftijd (14 - 15 jaar) over te praten.'

Aanpassingen naar aanleiding van evaluaties sinds procesevaluatie en de beoordeling van de commissie in 2013:

- De training Seksualiteit en Relaties (voorheen training 'ik hou van mij!') bestaat nu uit een basistraining met daarbij de drie extra verdiepingsmodules A,B, en D (zie document Training Seksualiteit en Relaties 2018 en document Training Seksualiteit en Relaties- Thema's 2018 in de bijlagen). De training bevat daarmee alle onderdelen om effectief te zijn. Scholen kunnen daarnaast kiezen voor extra modules om een klas extra gelegenheid tot oefenen te bieden. Scholen kunnen zo zelf bepalen waar zij eventuele extra accenten leggen en hoeveel tijd en geld zij wanneer besteden. Doordat de training uit overzichtelijke modules bestaat kan de school (met ons advies) zelf bekijken hoe deze het best kan worden ingeroosterd;

- Ten tijde van het eerste erkenningstraject werden de scènes van Benzies & Batchies nog allemaal achter elkaar gespeeld en werd er daarna in groepjes aan de hand van stellingen gediscussieerd. Dit gaat sinds een paar jaar anders. Nu gaan de groepjes na elke scène aan de hand van een stelling met elkaar in gesprek. Deze werkwijze past beter bij de aandachtspanne van de doelgroep. Ook is het op deze manier mogelijk om gericht op de verschillende facetten van het onderwerp in te gaan.;
- De rol van de docent wordt altijd expliciet vooraf besproken. Het belang van de uitvoering van de lesbrief en de rol van de docent tijdens de andere onderdelen is vooraf helder. Er wordt nog actiever samengewerkt met de docenten/mentoren;
- De voorbereiding en nazorg op basis van de specifieke samenstelling en behoeften van de klas worden expliciet met de docent/mentor besproken;
- Bij het inplannen van de interventie in het rooster wordt goed gelet op het energie- en aandachtssritme van de leerlingen (b.v. wel 2e en 3e lesuur, niet na lunchpauze of op vrijdagmiddag).
- Kikid wil, net als voor al haar interventies, een aanvullend digitaal product ontwikkelen zodat de leerlingen ook na deelname aan B&B+ jaarlijks geactiveerd worden, en de effecten op nog langere termijn worden gewaarborgd.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

a) Lijster, de G.P.A., Felten, H., Kok, G., Kocken, P. L. (2016). Effects of an Interactive School-Based Program for Preventing Adolescent Sexual Harassment: A Cluster-Randomized Controlled Evaluation Study. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 874–886. (Zie bijlagen.)

b) Het onderzoek werd uitgevoerd door TNO en Movisie en is gehouden onder leerlingen van 25 scholen. Op 14 van die scholen werd Benzies & Batchies Ik hou van mij ingezet, op de andere 11 scholen niet. Er werden vragenlijsten afgenomen, een week voordat de interventie van start ging, drie maanden nadat deze was afgerond en nog eens zes maanden later. De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 14 jaar en zij zaten op het praktijkonderwijs en vmbo. Het aantal respondenten was per meetmoment respectievelijk: 747, 694 (93%), 621(83%).

c) Het programma blijkt een positief effect te hebben op de opvattingen van jongeren over seksueel grensoverschrijdend gedrag. De houding, gehanteerde sociale normen en het vertrouwen in het eigen kunnen met betrekking tot seksueel grensoverschrijdend gedrag is verbeterd. Alle onderdelen (lesbrief, peer-education, theater en vaardigheidslessen) werden op de 14 scholen (experimentele groep) uitgevoerd. Uit de procesevaluatie van de verschillende onderdelen bleek dat leerlingen de theatervoorstelling beoordeelden met het cijfer 7.8 en de trainingslessen met een 7.6. Vrijwel alle leerlingen gaven aan dat de situaties uit de voorstelling overeenkomen met de werkelijkheid. Ruim drie kwart herkende zich in de straattaal die werd gebruikt. Slechts 7% van de deelnemende leerlingen vond het nog steeds lastig om tijdens de lessen over seks en relaties te praten. Met name leerlingen met een migrantenachtergrond hadden hier vaker moeite mee.

Om nog beter aan te sluiten op de doelen is de interventie op basis van het effectonderzoek op de volgende punten aangepast:

- Scholen kunnen het programma makkelijker naar hun roostermogelijkheden inzetten doordat het trainingsonderdeel nu modulair is opgezet. Scholen zetten standaard de basismodule in, inclusief verdiepingsmodules A, B en D (zie documenten training Seksualiteit & Relaties). Ze mogen zelf aangeven hoe ze deze qua tijd willen inplannen (Kikid adviseert: 120 minuten, 90 minuten, 45 minuten op verschillende dagen). De andere verdiepingsmodules zijn optioneel en geen voorwaarde om effectief te zijn;
- Scholen kunnen voor de bekostiging van het programma gebruik maken van vouchers en de CKV-cultuurkaart. Daarbij investeert Kikid voortdurend in subsidie-, donatie en sponsorrelaties om scholen nog extra tegemoet te komen in de kosten;
- De rol van de docent wordt altijd expliciet vooraf besproken. Het belang van de uitvoering van de lesbrief en de rol van de docent tijdens de andere onderdelen is vooraf helder. Er wordt zodoende actiever samengewerkt met de docenten/mentoren;
- De voorbereiding en nazorg op basis van de specifieke samenstelling en behoeften van de klas worden expliciet met de docent/mentor besproken;
- Bij het inplannen van de interventie in het rooster wordt goed gelet op het energie- en aandachtsritme van de leerlingen (b.v. wel 2^e en 3^e lesuur, niet na lunchpauze of op vrijdagmiddag).
- Kikid zal, net als voor al haar interventies, aanvullend digitaal lesmateriaal ontwikkelen zodat de leerlingen meerdere jaren geactiveerd worden, en de effecten op nog langere termijn gewaarborgd worden. Voor ons programma tegen pesten (Wij zijn LIT) is dit reeds beschikbaar. Over het thema sexting is al materiaal ontwikkeld dat ook ingezet zal worden bij Benzies & Batchies. Dit zal verder uitgebreid worden.

5. Samenvatting Werkzame elementen

Inhoudelijk:

- Peer-education/modelling: de attitude van deelnemers ten aanzien van SGOG verandert door effectieve overdracht van kennis (naar leeftijdsgenoten luisteren ze beter dan naar volwassenen/er vindt uitwisseling van ervaringen plaats i.p.v. eenzijdig informeren) en het adopteren van positief gedrag van leeftijdsgenoten.
- De rolmodellen komen door theaterscènes met discussie tot een open gesprek over seksualiteit en relaties. Deelnemers worden bewuster van de attitude, sociale norm en prototypelingen die ze hanteren. Hierdoor dagen zij hun bestaande ideeën uit en komen tot een aangepaste, meer eigen houding ten aanzien van SGOG.
- Door jongeren, de jonge stagiaires van Kikid: het programma wordt gevoed, ontwikkeld en grotendeels uitgevoerd door jongeren zelf. Hierdoor spreekt het de doelgroep direct aan en is het altijd actueel (thema's, taalgebruik en social media van dat moment).
- Timing en inhoud sluiten goed aan op ontwikkelingsfase en behoeften van jongeren. De interventie is flexibel in te zetten naar de behoeften van de klas, waaronder het cognitieve niveau.
- Vergroten van de eigen effectiviteit door weerbaarheidstraining: deelnemers leren om te gaan met groepsdruk en media-invloeden.
- De combinatie theatervoorlichting/discussie en weerbaarheidstraining: deelnemers worden bewuster van grenzen en wensen en leren aansluitend gelijk wat ze praktisch (anders) kunnen doen, zodat situaties vaker verlopen op een manier die bij hen past.

Praktisch:

- Niveau en aard van inhoud is flexibel; er kan direct op de behoeften van de doelgroep worden ingespeeld.
- Het programma is qua tijd, opbouw en inhoud goed in te passen binnen het bestaande curriculum.
- De samenstelling van het team van rolmodellen is afgestemd op de (culturele) diversiteit van de doelgroep.

6. Aangehaalde literatuur

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action. A social cognitive theory*. Englewood Cliffs: Erlbaum.

Bartholomew, L. K., Parcel, G. S., Kok, G., Gottlieb, N. H., & Fernández, M. E. (2011). *Planning health promotion programs; an Intervention Mapping approach* (3rd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Bendixen, M., Daveronis, J., Ottesen Kennair, L.E. (2018). The effects of non-physical peer sexual harassment on high school students' psychological well-being in Norway: Consistent and stable findings across studies. *International Journal of Public Health*, 63 (1), 3-11.

Bonino, S., Ciairano, S., Rabaglietti, E., & Cattelino, E. (2006). Use of pornography and self-reported engagement in sexual violence among adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 3, 265-288.

Boogaard, van den N., & Janssens, M. (2004). *Theater als methodiek voor seksuele voorlichting bij jongeren*. Tilburg: Wetenschapswinkel, Universiteit van Tilburg.

Bouman, M.P.A. (2002) Turtles and Peacocks: Collaboration in Entertainment-Education Television, *Communication Theory*, Vol 12 (2), pp. 225-244.

Brown, J.D., L'Engle, K.L., Pardun, C.J., Guo, G., Kenneavy, K., & Jackson, C. (2006). Sexy media matter: exposure to sexual content in music, movies, television, and magazines predicts black and white adolescents' sexual behavior. *Pediatrics*, 117, 1018-1027.

Buijs, L., Hekma, G. & Duyvendak, J.W. (2008). *Als ze maar van me afblijven: Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Chiodo, D., Wolfe, D.A., Crooks, C., Hughes, R., & Jaffe, P. (2009). Impact of sexual harassment victimization by peers on subsequent adolescent victimization and adjustment: a longitudinal study. *Journal of Adolescent Health*, 45, 246-252.

Connolly, J., Josephson, W., Schnoll, J., Simkins-Strong, E., Pepler, D., MacPherson, A., Weiser, J., Moran, M., Jiang, D (2015). Evaluation of a youth-led program for preventing bullying, sexual harassment and dating aggression in middle schools. *Journal of Early Adolescence*, 35, 403-434.

Dewaele, A. (2009). *Het discours van jongeren over gender en holebiseksualiteit. Over flexen, players en metroseksualiteit*. Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid – consortium UA en UHasselt.

Empelen, E. van, & Kok, G. (2006). Condom use in steady and casual sexual relationships: Planning, preparation and willingness to take risks among adolescents. *Psychology and Health*, 21, 165-181.

- Felten, H., Janssens, K., & Brants, L. (2009). Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is..." Onderzoek naar de beleving van jongeren. Utrecht: MOVISIE.
- Felten, H., Hoof, J. van, & Schuyf, J. (2010). Wees jezelf, maar wees niet anders; heterojongeren over homo- en biseksualiteit. In: Keuzekamp, S. (red.). Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Frans, E., Franck, Th. (2010). Vlaggensysteem: Praten met Kinderen en jongeren over seks en grensoverschrijdend seksueel gedrag. Apeldoorn: Garant.
- Gibbons, F.X., Gerrard, M., Vande Lune, L.S., Wills, T.A., Brody, G., & Conger, R.D. (2004). Context and cognitions: environmental risk, social influence and adolescent substance use. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1048-1061.
- Gibbons, F.X., Houlihan, A.E., & Gerrard, M. (2009). Reason and reaction: the utility of a dual-focus, dual-processing perspective on promotion and prevention of adolescent health risk behavior. *British Journal of Health Psychology*, 14, 231-248.
- Goodson, P., Buhi, E.R., & Dunsmore, S.C. (2006). Self-esteem and adolescent sexual behaviors, attitudes and intentions: a systematic review. *Journal of Adolescent Health*, 38, 310-319.
- Graaf, H. de, Berlo, W. van, Felten, H., Janssens, K., Brants, L., Nikken, P., Hoog, S. de (2009). Onderzoek naar seksualisering, conclusies en aanbevelingen op basis van verschillende studies, uitgevoerd door Rutgers Nisso Groep, MOVISIE, Nederlands Jeugdinstituut en E-Quality. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Graaf, H. de & Van Egten, C. (2009). Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Onderzoek naar verbanden met opvattingen en gedrag van jongeren. Utrecht, Den Haag: Rutgers Nisso Groep, E-Quality.
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005. Delft: Eburon.
- Graaf, H. de, Nikken, P., Janssens, K., Felten, H., & Berlo, W. van (2008). Seksualisering: reden tot zorg? Een verkennend onderzoek onder jongeren. Utrecht: Rutgers Nisso Groep/Nederlands Jeugdinstituut/MOVISIE.
- Graaf, H. de, Egten, C. van, Hoog, S. de, & Berlo, W. van (2009). Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Utrecht: Rutgers Nisso Groep/E-Quality.
- Graaf, H. de, Borne, M. van den, Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017. Delft: Eburon.
- Haas, S. de, Berlo, W. van, Bakker, F. & Vanwesenbeeck, I. (2012). Prevalence and characteristics of sexual violence in the Netherlands, the risk of revictimization and pregnancy: Results from a national population survey. *Violence and Victims*, 27, 592-608.
- Hecht, M.L., Corman, S.R., & Miller-Rassulo, M. (1993). An evaluation of the drug resistance project. A comparison of film versus live performance media. *Health Communication*, 5, 75-88.

Inspectie van het Onderwijs (2009). Weerbaar en divers. Een onderzoek naar seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid in het onderwijs. Utrecht.

Janssens, K., Schakenraad, W., Lammers, M., & Brants, L. (2009). Seks: waar ligt de grens? Jongeren en docenten uit het Amsterdamse praktijkonderwijs aan het woord. Utrecht: Movisie.

Janssens, K., Felten, F., Frans, E. (2010). Seksueel (grensoverschrijdend) gedrag: balanceren tussen openheid en normen stellen. In: Groot, R. de, e.a. (2010). Grensoverschrijdend gedrag van pubers. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van. (2009). Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren. Universiteit Utrecht, RutgersNisso Groep.

Kuyper, L., Wit, J. de, Adam, P., Woertman, L., & Berlo, W. van. (2011). Het vervolg op 'Laat je nu horen!'. Universiteit Utrecht, Rutgers WPF.

Lalor, K. & McElvaney, R. (2010). Child sexual abuse, links to later sexual exploitation/high-risk sexual behavior, and prevention/treatment programs. *Trauma, Violence & Abuse*, 11(4), 159-177. DOI: 10.1177.1524838010378299.

Lier, van. (2007). Effecten en resultaten van een peer-education interventie. SOA AIDS Magazine, jaargang 4, nummer 1.

Lijster, de G.P.A., Felten, H., Kok, G., Kocken, P. L. (2016). Effects of an Interactive School-Based Program for Preventing Adolescent Sexual Harassment: A Cluster-Randomized Controlled Evaluation Study. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 874-886.

Meer, T. van der (1995). 'Potenrammen' als rite de passage. Daders van antihomoseksueel geweld in beeld. Amsterdam: SAD-Schorerstichting/nisso.

Meijs, M. J., van den Putte, B., & Zimbile, F. (2012). Het effect van interpersoonlijke communicatie op condoomgebruik bij jongeren met losse of beginnende seksuele relaties. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40, 172-190.

Mellanby, A.R., Newcombe, R.G., Rees, J., Tripp, J.H. (2001). A comparative study of peer-led and adult-led school sex education. *Health Education Research*, 16, 481-492.

Moorman, M., Putte van den, B. (2008). The influence of message framing, intention to quit smoking, and nicotine dependence on the persuasiveness of smoking cessation messages. *Addictive Behaviors*, 33, 1267-1275.

Naezer, M. (2006). Hij is stoer, zij is een hoer. Gender en bijnamen onder Nederlandse scholieren. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Naezer, M., Rommes, E., Jansen, W. (2017). Empowerment through sex education? Rethinking paradoxical policies. *Sex Education*, 17(6), 712-728.

Nikken, P. & De Graaf, H. (2011). Seks in de media: wat doen jongeren ermee? Een onderzoek met twee metingen. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut/Rutgers WPF.

Pinto, D. (1999). Interculturele communicatie: dubbel perspectief door de driestappenmethode voor het doeltreffend overbruggen van cultuurverschillen. Houten: Stafleu en Van Loghum.

Pomery, E.A., Gibbons, F.X., Reis-Bergan, M. & Gerrard, M. (2009). From willingness to intention: experience moderates the shift from reactive to reasoned behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 894-908.

Putten, van den B. (October 29, 2014). Op de man of over de band. Inaugural lecture, University of Amsterdam, Amsterdam.

Schaik, E. van (2005). Primaire preventie van partnergeweld onder jongeren. Literatuuronderzoek naar risicofactoren, inventarisatie en analyse van preventieprojecten, evaluatiestudie van Tiran-nie-soe. Utrecht: Trans-Act.

Steinberg, L. & Monahan, K.C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43, 1531-1543.

Stephenson, J., Strange, V., Allen, E., Copas, A., Johnson, A., Bonell, C. Babiker, A., & Oakley, A. (2008). The long-term effects of a peer-led sex education programme (RIPPLE): a cluster randomised trial in schools in England. *PLoS Medicine*, 5, e224.

Strasburger, V.C., Jordan, A.B., & Donnerstein, E. (2010). Health effects of media on children and adolescents. *Pediatrics*, 125, 756-767.

Yu Li, M., Frieze, I., & Tang, C.S (2010). Understanding adolescent peer sexual harassment and abuse: using the theory of planned behavior. *Sexual Abuse*, 22, 157-171.

7. Praktijkvoorbeeld

Welke situatie/behoefte was er bij de school?

Ongeveer 10 jaar geleden hoorde ik van Kikid en haalden we de voorstelling *Benzies & Batchies* naar school. Direct zagen we dat de aanpak klikte met onze leerlingen. Het programma werd een vast onderdeel van de projectweek in klas 2. Wij zijn een vmbo-school met leerwegondersteunend onderwijs, met klassen van ongeveer 17 leerlingen. Wij vinden het mede onze taak hen te helpen hun weerbaarheid te vergroten, o.a. als het gaat om seksualiteit en relaties. Dit komt hun algehele welzijn en schoolprestaties zeer ten goede. Veel leerlingen zijn vrij spontaan en kunnen zich goed uiten bij de werkvormen van B&B+. In de loop der jaren zijn we steeds actiever geworden als Gezonde School. We bieden een leerlijn aan rond Seksualiteit en Relaties. Klas 1: Lessen in de Liefde + les voortplanting op boerderij Zorgvrij. Klas 2: biologielessen seksualiteit en voortplanting en B&B+. Klas 3: gastles COC. Klas 4: voorstelling *Homonologen*.

Hoe verloopt de implementatie?

Bij binnenkomst worden de leerlingen direct door Kikid verdeeld in groepjes. De vaste vriendengroepjes worden daardoor 'verbroken'. Leerlingen kijken tegen de net iets oudere peer/gespreksleider op. Docenten nemen plaats ver buiten de groepjes. Het zijn gesprekken van jongeren onder elkaar.

Per dag zijn er twee voorstellingen *Benzies & Batchies*. Er wordt gewerkt met 2 of 3 klassen per voorstelling (maximaal 50 leerlingen). Docenten begeleiden de klassen, maar blijven op de achtergrond. Zij zijn goed geïnformeerd en kunnen ter voorbereiding gebruik maken van de lesbrieven.

Rolmodellen spelen de scènes. Deze zijn kort en krachtig. Na iedere scène wordt er binnen de groepjes een stelling besproken die voortvloeit uit de gespeelde scène. De leerlingen weten daardoor goed wat er bedoeld wordt. De rolmodellen zijn getraind om ook de stille leerlingen te helpen hun mening te geven. De meer aanwezige leerlingen laten dan vanzelf de ander uitpraten.

Het contact met de uitvoerders is goed. Ik maak de afspraken met de projectleiders. We mailen regelmatig om elkaar goed te informeren. Op de betreffende ochtend ben ik aanspreekpunt. Na een kop koffie/thee gaan de Kikid-jongeren direct aan de slag om de ruimte (gymzaal) in te richten en voorbereidingen te treffen. De Kikid-jongeren vormen een hecht, warm team en maken makkelijk contact met mij, de leerlingen en docenten.

Ouders worden via de nieuwsbrief op de hoogte gesteld van de activiteiten. Afgelopen schooljaar was er een ouderavond van Kikid i.s.m. een partner. Ouders werden zo geactiveerd om, net als de leerlingen, hun mening te vormen.

De weerbaarheidstraining

Het is voor leerlingen best confronterend om de training te volgen. Leerlingen leren goed naar zichzelf en hun gedrag te kijken, dat is soms heftig. Vooraf is er goed overleg om de klassen voor te bespreken. De teamleider van klas 2 -die de leerlingen goed kent- is daarbij aanwezig. De mentor is aanwezig tijdens de training en kan ingrijpen, of zo nodig een leerling opvangen.

Wat heeft het programma opgeleverd?

We zijn er van overtuigd dat leerlingen een persoonlijke groei doormaken door de activiteiten van Kikid. Deze zijn inmiddels volledig geïntegreerd in ons onderwijs, de jaarlijkse projectweken. Elke leerling heeft een OPP (Ontwikkelingsperspectief Plan); iedere 3 maanden evalueren we de doelstellingen met het kind en ouders. Leerlingen krijgen meer inzicht in het gedrag van de ander en hoe zij daarop (kunnen) reageren. Zij worden er bewuster van dat ze *nee* kunnen zeggen en leren hoe ze dit kunnen aanpakken. Voor de kwetsbare kinderen op onze school is dit een hele spannende stap. Bepaalde kinderen, die wat sneller kwetsende opmerkingen maakten, hebben na deelname meer inzicht in hun gedrag en hoe ze dat kunnen bijstellen.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (Nji), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport & Bewegen, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

